

Birje bągül

Category: Jemgyýetçilik tankydy, Kitapcy, Sözler
написано kitapcy | 21 январа, 2025
Birje bągül BIRJE BÄGÜL

Dünýäniň döreýşi barada, Adamata bilen Höwene hakynda häzirki zamanyň köp satirikleri, kân karikaturaçy hudožnikleri öz pähimlerini bälçiklik bilen beýan etdiler. Planetanyň ilkinji ynsanlaryny olaryň göz önüne getirişleri meñzeş bolmasa-da, bir zatda welin olar ylalaşýarlar: hudožnikleriň biri-de Adamatany egni ezyaka köýnekli ýa-da gara penjekli, gyrmyzy donly göz önüne getirenok, olaryň biri-de Höwenäniň keşbini keteni köýnekli, öýme ýaglykly ýa-da ýubkaly, plaşly edip çekenok. Oňa derek, Žan Effeliň işleriniň birindedi öýdýän, men başga bir ýagdaýy gördüm: ýagşyň astynda Adamata Höwenäniň depesine saýawan tutup dur. Ezilmekden halas edilen Höwene öz hemrasyna minnetdarlyk bilen gözünüň gyýtagyny aýlaýjak ýaly welin, beýdenokda, buýsançly görnüşde dur. Adamata pakyr welin kaýyllyk bilen digdenekleýär, göterip duran saýawanyndan onuň özüne haraý ýok.

Diýmek, entek siwilizasiýa ýok döwründe hem umumy etika bar

eken diýip pikir etmek mümkin... Her niçik-de bolsa, belli hudožnigiň fantaziýasyny bolýjak zat hökmünde kabuo edeliň. Indi has soňraky hem-de has real döwre ~ meşhur Rafaeliň şöhratly «Madonnasyna» ser salalyň. Bulutlaryň arasyndan ýeňillik bilen ýere düşüp gelýän eli bäbekli ajaýyp zenany görüpmediňiz? Ol adamlara özüniň iň gymmatly zadyny ~ perzendini alyp gelýär. Ýerde bu çaga gör, näçe ezýet-horluklaryň garaşandygyny bilse-de, ol çagasyny adamlaryň ýanyna alyp gelýär. Henize-bu güne çenli hudožnikleriň eli bilen döredilen aýal adamyň ~ enäniň in adamkärçiliklisi hasap edilýän şu meşhur esere diňe bir seretmegiň özi-de zenan maşgala baradaky oý-pikirleriňi nähili baýlaşdyrýar!

Beýik-beýik pähimdarlar, uly-uly şahyrlar aýal maşgalany gör, nämelere meňzetdiler, gör, nähili wasp etdiler

«Dünýä sözi meňzär duzsuz tagama,
Söz içinde gelin-gyz hem bolmasa...»
(Magtymguly)

Ony Aý, Güne, güle meňzetdiler. Gül gyz-gelniň klassyky simwoly bolup galdy.

«Bilbil seýran eder gülden güllere»

Şeýlelikde, gül bilbile guwanyp, bilbil gülüni wasp edip geldi. Döwür öňe süýşüp, adamzat XX asyra ýetdi. Biziň rewolýusion asyrymyza-da eneler özleriniň beýik mähri, gözeller belent buýsançlary bilen geldiler. Maksim Gorkiniň «Ene» romanynda bu «ejiz jynsyň» nähili guwanç, neneňsi mähir bilen teswir edilendigine köpimiz beletdiris.

Indi gadymy eliboş gözelleriň deregine zähmetkeş, işli gözeller peýda boldy. Gün görmäge zar, örüsi juda çäkli gözelleriň ýerini erkana uçup, ýüzüp bilýän, göwün islän ýerine göterilip bilýän gözeller eýelediler. Gadymy söýgi bolsa öňki güýjünde galdy. Geçen urşuň ýalynly ýyllarynda garaňky gijede sykylyklaýan gyzgyn gülläniň arasynda sowet esgeri uzakda galan ýaryny ýatlap şeýle ýazdy:

«Ölüm gorkuly zat däl,
Köp sataşdym men oňa,
Häzirem ol daşymda

Meni garagullaýar.
Balam üste baş egip
göz dikýänsiň ýoluma,
Şonuň üçin ölemok,
ölmerinem, söwer ýar!»

Emma ine şeýle gudraty, şeýle güýji besleýän zenan müňde bir şahyryň dilinde wasp edilen, wasp edilýän jadyly gözlerine ýaş aýlap dur. Näme üçin? Oňa näme boldy? Ony urdularmy, oň sökdülermi? Ýok. Iň agyr günlerde ynsan mertliginiň nusgasyny saklan naçar ýüregi, bu ajaýyp ýürek ýoknasyz bir nadan ýigidiň batnyksyz sözüne ýaralanypdyr. Zenan ýüreginiň «Günden güýçli, gülden näzikdigi» eýsem şu ýerdedir. Ýaňky ýigit gürrüňsiz bilimlidir. Ol siwilizasiýanyň, gumanizmiň asyrynda ýaşaýanlygyny köp gezek diline alandyr, emma öňki asyrlarda-da nadan nadanlyguna galýan bolara çemli.

Şeýle bir rowaýat bar. Bir zamanlarda oklykirpiniň towşanyňky ýaly ýumşak, mylaýym derisi bolanmyş. Diňe daşky görnüşi dälde, o janawaryň häsiýeti hem derisi ýaly ýumşak, mylaýym eken. Güýçli duşmanyň biri onuň şu ýumşaklygyny öz bähbidi üçin peýdalanmakçy bolupdyr. Ýagdaý kirpi pakyryň öz-özünü, öz namysyny, öz hatyrasyny goramagyny talap edýär. Şonda ejiz janawar Allatagala nalyş edip, bir nagra dartýar welin, ýumşak derili kirpi şindiki görnüşine gelyär duruberýär. Syh-syh bolup duran oklary ony ýaman gözden goraýar.

Elbetde, ýaman gözden, awuly dilden goranmak üçin biz öz zamandaş zenanlarymyza «nalyş edip nagra dartmagy» maslahat bermeyäris. Bu ýerde köp zat ilki bilen zenanlaryň özlerine, özlerini alyp baryşlaryna baglydyr. Buýsançlylyk her halda, her zamanda möhüm. Biz buýsanç diýen düşünjäni alçaklygyň gapma-garşysyna goýamzok.

Ot ýaly oglanlar öňüňden çykar,
Gözleri ataşdyr, sözleri şeker,
Üç gezek bükülip, dyzyna çöker ~
Buýsanç bilen üstlerinden gülüp geç!

Ýalan aşyk az däl entek dünýäde,

Ýalan sözli az däl entek dünýäde,
Baýramda, ballarda ýary sal ýa-da,
Başgalaň deňinden başga bolup geç!

Ýüzüň açyk bolsun, çytyk bolmasyn,
Gözüň gülsün dursun, tutuk bolmasyn
Duşuňdan garaman ötüp bolmasyn ~
Ýere bakma ~ ile nazar salyp geç!

Aýal maşgala ýöne ýerden naçar diýlen däldir. Onuň tebigy näzikligi «güýçli» jyns hasap edilýän erkek kişileriň olara aýratyn hormat goýmaklaryny, olar bilen mylaýym, medeniýetli gepleşmeklerini talap edýär. Emma biziň aramyzda umumy medeniýeti çäkli, hatda medeniýetsiz, erkek adamlaram entek az däl.

Abraýly edarada işleýän gelin redaksiýa şeýle hat ýollapdyr:

«Kollektiwde işleýän aýal adam diňe men, sebäbi, kollektiw kiçi ~ hemmämiz ýedi adam. Şu ýagdaýda meniň işdeş ýoldaşlarym ~ erkek adamlar maňa sylag-hormat, hatda käte geçirimlilik hem edäýjekler ýaly. Dogry, men özümi hem ak guş hasap edemok ~ dilim duzlurak. Pikirimi gönüden-göni aýdýan, ýüz göremok. Emma bu sypatlar meniň kemçiligimmikä? Garaz, edaramyzyň ýolbaşçysy bilen mäşim-ä bişişenok. Ol ýaranjaňy ýagşy görýär. Menden beýlekiler ~ erkek adamlar ony şeýle bir öwýärler welin, ýüzüň çydar ýaly hem däl. Menem çydaman bir gezek olara «Ejiz jyns-a siz ekeniňiz, ýaranjaňlyk edip gün görmek uslypmy?» diýäýmenmi. Şodur-şodur, meniň «daşyma» geçip başladylar. Ilki-ilki-hä ýoldaşlarym meniň salamymy hem alman ýördüler, soň kesämden kikirdeşip gybat edip başladylar. Özlerini erkek adam hasaplaýan ýoldaşlarymyň şeýle pese düşmegi nämedenkä? Oturyp-oturyp haýranlar galýan».

Bu ýagdaýyň «nämedendigini» bilmek aňsat däl. Emma güýçli adam hiç hili ýaranjaňlyk etmez. Ýaranjaňlyk gürrüňsiz ejizligiň alamatydyr, hilegärligiň, wezipeparazlygyň nyşanydyr. Ýaranjaňlykda jemgyýetçilige howply element ýok diýjek bolýanlar bar. Emma bu bu bütinleý nädogry. Sebäbi, ýoldaşynyň

ýalňysyna «dogry» diýip, nädogry hereketlerine «ajaýyp» diýip, ýaranjaň işgärler ony gös-göni jezanyň üstünden eltýärler. Bu sözleri gepiň gerdişinde aýtdyk. Emma esasy temamyzdan sowlamzok. Sebäbi, jemgyýetçilik durmuşynyň hiç bir tarapyny aýal-gyzlarsyz göz öňüne getiribem bolmaz. Mylaýym söz hemme kişä-de ýaraman duranok. Emma aýal maşgala üçin has zerur. Bu ýerde ejizlik ýok, tebigy talap bar. Elbetde, gül näzik zatdyr, ony ynjytmakdan aňsat zat ýok. Belki, şonuň üçin-de güller mydama mylaýym baharda açylýandyr. Emma bägül diýen ösümligiň tikenekli bolýandygyny-da unutmak bolmaz. Biziň bägüllerimiziň ~ gözelligimiziň her bir kelpeden, sowatly nadandan goranmaga ýeterlik ýaragy bardyr. Her niçik-de bolsa, köp zat gözelleriň ~ bägülleriniň özlerine-de bagly. Biziň buýsançly zenanlarymyz bar. Buýsançlylyk bolsa her halda, hemme döwürde gerek.

Berdinazar HUDAYNAZAROW,

Türkmenistanyň Halk ýazyjysy. Jemgyýetçilik tankydy